



Επιδόματα και παραοικονομία

Του ΝΙΚΟΥ ΒΕΤΤΑ*

Κεντρικό μοτίβο της οικονομικής πολιτικής για σχεδόν τρία χρόνια είναι η επιδοτήση νοικοκυριών και επιχειρήσεων, ώστε να στηριχθούν στις δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν. Η πανδημία και οι πρωτοφανείς περιορισμοί της, η ενεργειακή κρίση και οι αυξήσεις τιμών σε τρόφιμα και άλλα αγαθά πρώτης ανάγκης δημιούργησαν την ανάγκη εκτεταμένων παρεμβάσεων, στη δική μας και στις περισσότερες χώρες. Μετά και τις τελευταίες εξελίξεις, τα επιδόματα καλύπτουν εξαιρετικά πολλές πλευρές της καθημερινότητας στην κατανάλωση και στην εργασία. Οι εκτεταμένες επιδοτήσεις συνοδεύτηκαν από βαθιά δημόσια ελλείμματα κατά την τελευταία διετία, που αντέστρεψαν τη δημοσιονομική προσαρμογή που προηγήθηκε. Φυσικά, ποια θέση πρέπει να έχουν τα επιδόματα στη συνολική οικονομική πολιτική είναι μια κρίσιμη συζήτηση.

Το σίγουρο είναι ότι σε καμία οικονομία δεν μπορεί να δίνονται γενικευμένα επιδόματα για μεγάλο διάστημα. Κάτι τέτοιο θα παραβίαζε κεντρικούς δημοσιονομικούς κανόνες: μεγάλα ελλείμματα δεν μπορούν να υποστηριχθούν από δανεισμό επί μακρόν, ούτε είναι εύκολη η εξασφάλιση φορολογικών εσόδων για να χρηματοδοτούνται επιδόματα. Αλλά θα παραβίαζε και

βασικούς κανόνες διαγενεακής δικαιοσύνης: υψηλά επιδόματα σήμερα θα σήμαιναν μεγαλύτερες φορολογικές επιβαρύνσεις αύριο. Θα έβλαπτε επίσης τα κίνητρα για δημιουργία: εάν μεγάλο μέρος των εισοδημάτων έρχεται επιδοματικά, γιατί να εργαστεί κάποιος σκληρά ή να αναλάβει επιχειρηματικούς κινδύνους; Στον βαθμό λοιπόν που τα επιδόματα είναι αναγκαία, και πράγματι αυτό συχνά ισχύει, είναι κρίσιμο να έχουν όσο πιο καλή στόχευση γίνεται.

Τα περισσότερα επιδόματα, περιστασιακά ή μονιμότερα, σε χρήμα ή δωρεάν πρόσβαση σε υπηρεσίες, σκοπεύουν να βελτιώσουν την κατάσταση νοικοκυριών που έχουν συστηματικά χαμηλή ευημερία ή αντιμετωπίζουν μια έκτακτη ανάγκη. Συνεπώς, ως κριτήριο τίθεται αρχικά το χαμηλό εισόδημα. Σε μια χώρα, όμως, με τόσο εκτεταμένη παραοικονομία, υπάρχει προφανές και συστηματικό πρόβλημα στην εφαρμογή. Πολλά από τα νοικοκυριά που δηλώνουν χαμηλά εισοδήματα πράγματι βρίσκονται σε δυσχερή θέση, όμως πολλά άλλα απλώς δεν δηλώνουν τα πραγματικά τους εισοδήματα. Όταν, λοιπόν, ένα νοικοκυριό που δεν κρύβει εισοδήματα επιβαρύνεται φορολογικά για να επιδοτηθεί ένα άλλο που κρύβει εισοδήματα, υπάρχει μείζον ζήτημα

αναποτελεσματικότητας της δαπάνης όσο και κοινωνικής αδικίας. Ανάλογα ισχύουν για επιχειρήσεις που μπορεί να κρύβουν κέρδη και να διεκδικούν στήριξη με διάφορους τρόπους για να συνεχίσουν τη λειτουργία τους, ενώ άλλες φορολογούνται κανονικά.

Στη χώρα μας, μεγάλο μέρος της οικονομίας διαχρονικά κινείται σε ανεπίσημες περιοχές και εισοδήματα δεν δηλώνονται όχι μόνο στα χαμηλά επίπεδα αλλά και στα υψηλά, από προβεβλημένα και καλά αμειβόμενα επαγγέλματα. Ανεξάρτητα από τις αιτίες του προβλήματος και ευρύτερες επιπτώσεις στην ανάπτυξη και στην κοινωνία, υπάρχει ξεκάθαρο πρόβλημα για την εφαρμογή επιδοματικών πολιτικών. Μέτρα που έχουν εφαρμοστεί πρόσφατα αντιμετωπίζουν μέρος του προβλήματος. Για τα νοικοκυριά, η περιουσία μπορεί να είναι σημαντική πληροφορία και να χρησιμοποιείται ως κριτήριο επιλεξιμότητας μαζί με το εισόδημα. Επίσης, ορισμένες αποζημιώσεις επιχειρήσεων και εργαζομένων λόγω περιορισμών της πανδημίας είχαν προϋπόθεση προηγούμενη δηλωμένη δραστηριότητα. Ωστόσο, όσο η παραοικονομία αλλά και τα επιδόματα έχουν ισχυρή παρουσία, η διασύνδεση ανάμεσα στα δύο είναι σοβαρό ζήτημα. Τι σημαίνουν αυτά για τον σχεδιασμό πολιτικής;

Πρώτον, πως γενικότερα μέτρα περιορισμού της παραοικονομίας, όπως μέσω της φορολογίας και ενθάρρυνσης φανερών πληρωμών, θα έχουν, εκτός των άλλων, θετική επίδραση και στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή αναγκαίων πολιτικών στήριξης.

Δεύτερον, πως όσο η παραοικονομία είναι ισχυρή, πολλές επιδοματικές πολιτικές έχουν ένα στοιχείο αδικίας, ενώ μειώσεις φόρων μπορεί να είναι μια αποτελεσματικότερη στήριξη – αυτό ισχύει κατά κύριο λόγο όταν εμπλέκονται επαγγελματικές ομάδες που συστηματικά υποδηλώνουν εισοδήματα. **Τρίτον**, πως η επιδοματική πολιτική δεν πρέπει να δημιουργεί ανικίνητρα για επίσημη εργασία, εθισμό στην εξάρτηση από το κράτος και, τελικά, να παγιώνει τα νοικοκυριά σε χαμηλή ευημερία.

Τέλος, πως με μια εκτεταμένη επιδοματική πολιτική, υπάρχει ανάγκη απλούστευσης και εξορθολογισμού, ανάμεσα σε επιδόματα που είναι επικαλυπτόμενα ή αντιφατικά και άρα αναποτελεσματικά, ενδεχομένως με ταυτόχρονη εφαρμογή καθολικού ελάχιστου εισοδήματος και απλούστερης φορολόγησής.

* Ο κ. Νίκος Βέττας είναι γενικός διευθυντής του ΙΟΒΕ, καθηγητής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών.